

LA UTOPIA EN ELS NOSTRES DIES

JOAO BATISTA LIBÂNIO

Belo Horizonte, MG, Brasil

El filòsof alemany H. Marcuse va escriure, l'any 1967, *El final de la utopia*, en extasiar-se davant dels progressos tecnològics que es porten a terme ara i aquí, allò que en altres temps anomenàvem "utopia". *El final de la història* va anunciar el filòsof nipoamericà F. Fukuyama, en veure com s'ensorrava l'imperi socialista i quedar-se "incòlome" la democràcia americana. Segons aquest autor, la democràcia americana significa el final de la història i de tota utopia. Què n'ha quedat, doncs, de tot plegat? La tecnologia i el capitalisme. Si això fos veritat, seria un trist destí per a la humanitat. Per què no s'ha mort la utopia? Vet aquí el desafiament per al pensament i l'acció de tot ésser humà. Amenacen la utopia i l'escepticisme enfrontat al futur, de mort, l'eternitat present en el temps i el sistema neoliberal que s'imposa com a plena realització de l'ésser humà. Desvetlla la utopia la rebel·lia de l'ésser humà enfrontat a la mort com a destí inexorable i definitiu de la humanitat que, en paraules de Gadamer, "torna a voler sempre el futur", i que, en el somni expressat pel Fòrum Social Mundial, crida: "Un altre món és possible." Oscil·lem entre la fredor del pur present i l'escalfor del futur promès. Ens espanta veure com la societat s'enfonsa paradoxalment en el marasme i en el pantà del consumisme desfermat i albirar en l'horitzó com es recarrega d'esperança amb nous moviments socials.

L'enfosquiment de la utopia

Les tecnologies batallen contra la utopia. I les més avançades en el camp de l'electrònica i de la biologia creen per a nosaltres el tipus de món i de gent que desitgem de manera immediata. I això ho fan ràpidament, sense cap altre esforç que el talent dels científics. Lliurem-los aquest "admirable nou món", sempre i quan en recollim els guanys i les empreses es facin la barba d'or. Aleshores s'hi sumen dues poderoses forces destructores de tota utopia: la tecnologia i el sistema capitalista neoliberal. Ho aconsegueixen reduint l'ésser humà a una cosa, un robot, un quasi animal, tot afartant-lo de present. No necessiten res que es trobi en el futur. Tot s'aconsegueix ara i aquí.

Per tal que no surti cap sospir de transcendència, han inventat el mòbil i els recursos tecnològics de la informació i la comunicació. D'aquesta manera, la gent, durant el seu temps d'oci, que és quan neixen els somnis, es queda enganxada a qualsevol dels mil i un aparells existents. Les notícies de la tele, els *youtubes*, els *twitters*, els *facebooks*, els *MSN* i tota la parafernàlia mediàtica els

poblen la imaginació amb imatges per a tots els gustos, des del sensacionalisme fúnebre de catàstrofes alienes fins a les coloraines del plaer. No queda temps per estar sols. Sense silenci no se somia pas. Sense tranquil·litat no es pot imaginar un demà millor. Sense solitud no hi ha utopia.

Li manca la doble distància del temps i de l'espai. No és aquí ni avui. Demà i en algun lloc. La cultura virtual dominant els destrueix tots dos. Es viu *on line* tota l'estona, i s'arriba a qualsevol lloc sense moure's de l'habitació. N'hi ha prou amb posar els ulls damunt la pantalla de l'ordinador i veure escenes i persones d'arreu del món, i sentir-ne la veu. Per què voler més coses, doncs? Irònicament, la cultura virtual porta a terme la definició que Sant Tomàs va donar de l'eternitat: "La perfecta possessió d'una vida interminable totalment i simultàniament." Cada cop tenim més la sensació de posseir aquesta "vida interminable". La tenim encapsulada en bilions de pàgines web. De fet, no n'hi ha prou amb una vida humana per recórrer-les totes. Tenim la sensació que és un no-acabar-mai. I això passa "totalment i simultàniament". Aleshores, si ja tenim aquí l'eternitat, ¿què més volem?

Aquesta eternitat creada per nosaltres aparenta ser més interessant que la promesa per la religió en un cel monòton, ple d'àngels i sants, que trobem ben avorrits. Aquí tot passa pels sentits, fets per al plaer. Al cel, no ho sabem amb certesa. El que diuen els teòlegs no ens sedueix. La globalització supleix perfectament la vida eterna per la rapidesa, la novetat, els colors i l'abundància d'ofertes. No necessitem res més.

I per a més inri, la societat adorna aparadors i més aparadors, botigues i més botigues de quilòmetres de béns de consum. Els ulls no poden ni abastar-los tots. Les mans es cansen de tocar-los. El cor salta de bé en bé fins que deixa de bategar. Ras i curt: en la societat globalitzada del consum, de la cultura virtual i de la realització de tots els somnis, no hi ha espai per a la utopia. La utopia s'ha mort.

El renaixement de la utopia

Però vet aquí que apareix un terrible emperò. La societat i la cultura actuals no poden arribar del tot a l'ésser humà. Ni a tots. Queden energies intocades i persones resistents que, tot i aquesta dosi gegantina d'anestèsia general, psíquica i espiritual, s'arremanguen les mànigues i es posen a pensar, a somiar i a lluitar per un

món diferent.

Sense anar més lluny, les dones. Senten en l'aire de la cultura i de la societat, unes certes pudoretes masclistes. No se senten reconegudes en el món de la política, en moltes institucions, en estructures i relacions socials, en les esglésies. En fi: en el teixit de la història. Les dones han pres consciència de la seva dignitat singular, original. Volen la utopia d'un món sense masclisme, en què elles exerceixin un paper únic i insubstituïble. No els cal cap concessió per viure la vocació i la professió amb què somien i que desitgen. No volen amotllar-se al model masculí, ni imitar maldestrament els homes. Ja tenim aquí la utopia del feminisme, per tal de mobilitzar no tan sols les dones, sinó també els homes lúcids i conscients: un món sense masclisme, sense explotació del cos i de la feina de la dona, i sense enviliment de la seva dignitat. Si la Terra parlés, ja fa molt de temps que hauria cridat un "prou" davant l'explotació devastadora a què els humans la sotmeten. Cada dia creix el nombre de persones que s'adonen de la tragèdia. I es tornen portaveus del crit de la Terra (L. Boff, *Ecologia: el crit de la terra, el crit dels pobres*, São Paulo, Atica, 1995). Vet aquí el moviment ecològic, obrint els braços utòpics per tal de construir un món d'harmonia franciscana amb la natura, d'equilibri en l'explotació dels béns no renovables, de senzillesa. Per a espant dels juristes capquadrats, es parla dels "Drets de la Terra", dels "béns de tothom, imprivatitzables, com ara l'aigua, la terra i l'aire". Aquí tenim la Carta de la Terra per poder-los proclamar. L'ecologia ens fa un senyal de salutació.

L'ésser humà ha domesticat els animals salvatges. Ha vist com el treball se li feia més lleuger i com li augmentaven els guanys. Una gran proesa. Però el cuc del mal li ha rosegat el cor. Per què no fem el mateix amb l'altre animal, l'animal que està dotat d'intel·ligència i de moltes altres qualitats? El profit, el guany, el lucre encara serien més grans. Així ho ha fet. Aquí tenim el pobre, l'explotat, el marginalitzat. La societat ha crescut i la multitud de pobres s'ha comptat per milions i ara fins i tot per bilions.

Aquest mateix home s'ha aturat, ha pensat, ha somiat. Per què no construïm un món diferent, en què aquest pobre ja no sigui explotat i hi hagi col·laboració, harmonia, fraternitat, solidaritat per produir els béns en societat d'aigües de dret? Vet aquí la utopia de l'alliberament dels pobres. El mateix instint de dominació ha provocat una altra perversitat. Hi ha hagut grups humans que s'han sentit amos de la terra i dels bens, o que els han cobejat. Allà hi havia éssers humans com ells. Què calia fer? Imposar-se a la força, conquerir amb

armes territoris i béns rendibles, aprofitar les eventuais superioritats per tal de derrotar els que s'oposin als seus plans de domini. Això és la guerra. S'ha tornat atraient perquè mou la indústria de les armes. Han vingut, però, milions de morts, destruccions impensables. Quina trista lliçó! Què cal fer, doncs? Caminar en sentit contrari: vet aquí la utopia de la pau! Al principi tothom pertanyia a un mateix origen, a una mateixa raça negra. Els mil·lenis i mil·lenis de procreació han discriminat els cossos. Un munt de factors socials i polítics han creat vincles entre raça i dominació: raça i superioritat de possibilitats, raça i diferència de recursos. El racisme s'ha escampat pertot arreu. En l'horitzó utòpic no hi ha el final, sinó el mateix començament, en què tots els humans, fills d'una mateixa raça, confraternitzaran, diversos, en la mateixa festa de la creació. Vet aquí la utopia ètnica! Al principi no hi havia res del que veuen els ulls. No existia ni el caos. No hi havia res. La mirada de l'home de la Bíblia, a l'hora de pensar en aquest joc entre el no-res i les coses, s'ha topat amb el Déu creador. Al principi hi ha Déu. L'home ha romàs mil·lenis i mil·lenis considerant totes les coses originàries del gest creador de Iahvè, Déu Ú i Únic. Va arribar Jesús. Jesús va parlar de Déu com a Pare i Esperit. I la nostra intel·ligència es va obrir envers un misteri més gran. "Al principi no hi ha la solitud de l'Ú, sinó la comunió de tots Tres" (L. Boff). Tot ve d'un Déu trinitari, d'una comunió.

Una altra mirada. Tanta guerra, tanta violència, tant odi entre nosaltres. Aleshores, què cal fer? Tornar a l'origen dels orígens, que és la comunió. Sorgeix la utopia de la fraternitat i de la comunió universal!

Qui s'atreveix a dir la bestiesa que la història ha arribat al final, que la tecnologia i el sistema capitalista han vençut la utopia quan els ulls veuen el que veuen i la intel·ligència pensa el que pensa?

I nosaltres, cristians?

Tenim el Regne de Déu. Ell no és cap utopia. És més que una utopia. La utopia acaba en l'horitzó de la història. El Regne de Déu juga amb el "ja" i amb "l'encara no". El "ja" ens va ser anunciat per Jesús en el sermó de la muntanya. Ell ens anima a lluitar per totes les utopies, tot alimentant-les. Mateu ens parla de l'"encara no" quan imagina el judici final, en què tots els que han cregut en les utopies terrestres viuran en el Regne definitiu. "Veniu, beneïts del meu Pare, rebeu en herència el Regne que ell us tenia preparat des de la creació del món." (Mt 25-34). Aleshores sí que s'acabaran totes les "utopies" –enteses com a "no-llocs"– perquè s'hauran transformat en "topies" –"llocs"– de plenitud de vida, de justícia i d'amor: el Regne de Déu portat a cap en l'eternitat de Déu.